

Szóképzés jelentéstani alapon jó gyakorlat

Tájékoztató publikáció a szakmai közönség, érdeklődők számára

Molnárné Czeglédi Cecília

Újbudai Grosics Gyula Sport Általános Iskola

Kivonat:

E publikációban a szóképzés jelentéstani alapon való tanítását mutatjuk be. A magyar nyelv egyik legfontosabb jellemzője a szóképzési rendszer, ennek megismerése és tudatos használata a nyelvi műveltség egyik alapkövetelménye.

Fő fogalmak:

szóképzés, képző, képzési lánc, szóbokor.

---

1. A jó gyakorlat kerete

Kidolgozó: Molnárné Czeglédi Cecília (Molnár Zsolt közreműködésével)

Alkalmazók: Újbudai Grosics Gyula Sport Általános Iskola

Célcsoport: alsó tagozat

Tehetségterület: nyelvi, logikai, művészeti

Tevékenységi kör: tehetségazonosítás, tehetségfejlesztés

2. A rendszer kidolgozásának oka, célja

A szóképzés jelentéstani alapon való tanításának célja, hogy a gyerekek megismerjék a magyar nyelvben a szavak szóképzőkkel való létrehozásának logikáját, rendszerét, a jelentés alakulásának sajátosságait, az alaki és tartalmi összefüggéseket. A tanulók megtanulják a szóképzés jelentéstani alapjait, a szóképzés lényegét, a szavak képzésekor a jelentés alakulását, a szavak jelentése és a képző tartalma közötti összefüggést, a szócsaládok sorozatos képzések segítségével történő építését.

3. A rendszer felépítése

A szóképzésben logikus rend uralkodik, a képzők rendre azonos tartalmat adnak hozzá a jelentéshez. Képzési láncokkal következetes képzési rend építhető.

A gyerekek először rendezetten megismerkednek az egyes képzők jelentésmódosító tartalmával, azzal, hogy az egyes képzők milyen jelentésbeli módosulást okoznak a szavak jelentésében.

Ezután azonos alapról kiindulva szóláncokat, majd kiterjedtebb szóbokrokat vizsgálunk és építünk.

4. Az egyes gyakorlatok rövid bemutatása

4.1. Az egyes képzők jelentésmódosító tartalmának megismerése

4.1.1. A jelentésmódosító tartalom megismerésének kerete

Az egyes képzőket jelentésmódosító tartalmuk szerint ismerik meg a tanulók, megtanulják a fontosabb, jellemzőbb igeképzőket, főnévképzőket, melléknévképzőket.

4.1.2. A jelentésmódosító tartalom megismerésének lépései

4.1.2.1. A kiindulási jelentés elemzése

Minden képzésnél a kiindulási jelentés vizsgálatából indulunk ki. Megvizsgáljuk, elemezzük az alap, kiindulási jelentést. Ehhez tapasztalást, szemléltetést alkalmazunk.

4.1.2.2. Képzett jelentés vizsgálata

A szóképzés eredménye a képzett szó. Ennek jelentéstartalmát is megvizsgáljuk, elemezzük a szavak jelentésvizsgálatának módszertanával.

4.1.2.3. A kiindulási jelentés és a képzett jelentés összevetése

Összevetjük a képzett szó jelentését és a kiindulási jelentést. A különbség megállapításával meghatározzuk azt, hogy az adott képző hogyan módosítja a jelentést.

4.1.2.4. A vizsgálat többszöri megismétlése

Mindezt a folyamatot adott képző esetén többször is megismételjük, hogy látható legyen a törvényszerűség.

4.2. Adott kiindulási elem több irányban való képzésének megismerése

4.2.1. A több irányban való képzés lényege

Adott kiindulási elemet különböző képzőkkel több irányban is képezhetünk. E jelenség vizsgálatával, megtapasztalásával, vizsgálatával látható, hogy ugyanazon kiinduló elemből más-más képzők hozzáadásával különböző jelentéstartalmú szavakat kapunk. Mindez megmutatja, hogy kiindulási elemből közös gyökerű, de különböző szavakat hozhatunk létre.

4.2.2 A több irányban való képzés gyakorlatai

A több irányban való képzés során megvizsgáljuk, hogy adott kiindulási alapból a gyakoribb ige, főnév és melléknévképzők milyen jelentéstartalmú szavakat hoznak létre, azt, hogy jelentéseik között mi a különbség és mi az azonosság.

4.3. A képzési láncok vizsgálata, alkotása

4.3.1. A képzési láncok lényege

Adott kiindulási elemhez egymás után több képzőt ragaszthatunk, így hosszabb képzési láncok alakulhatnak ki. E képzési sorok szemléletesen mutatják a magyar nyelv egyik legfontosabb tulajdonságát, a szóképzés összetettségét.

4.3.2. A képzési láncok tanulásának gyakorlatai

Többféle gyakorlatot használhatunk a képzési láncok vizsgálatához, tanulásához.

4.3.2.1. Képzési láncok alkotása

A képzési láncok alkotásakor adott kiindulási elemhez ragasztunk valamely képzőt, majd ahhoz még egyet, és így haladunk tovább, addig, ameddig lehetséges.

4.3.2.2. Hiányos képzési lánc kiegészítése

E gyakorlatban a képzési lánc korábbi eleme és valamely későbbi, nem közvetlenül utána következő elem közötti hiányzó elemet vagy elemeket pótolják a tanulók.

4.3.2.3. Képzési lánc visszafejtése

E feladatban hosszabb képzési láncot tartalmazó szót fejtenek vissza a tanulók.

4.4. Szóbokrok vizsgálata, alkotása

4.4.1. A szóbokrok lényege

A szóbokornak az adott kiindulási elemből, többől szóképzéssel létrehozott szavak halmazát nevezzük. A szóbokor szemléletesen, bokorszerűen felrajzolható a következőképpen szerint.

4.4.2. A szóbokrok tanulásának gyakorlatai

4.4.2.1. Szóbokor alkotása adott szóból, többől

A szóbokrok tanulásának alapvető gyakorlata, hogy adott többől, törzsből szavakat építenek a tanulók a fokozatosság és a logikai kapcsolódás elvének betartásával. Ehhez kezdetben segítséget adhatunk nekik a használható képzők megadásával.

4.4.2.2. Hiányos szóbokrok kiegészítése

Ha adott szóbokor néhány elemét töröljük, rejtvénytűszerűen a szóbokrot hiányosan adjuk meg, akkor a feladat a hiányzó elemek beleírása, a szóbokor kiegészítése lesz. A gyerekek élvezik az ilyen feladatokat.

6. Eredmények

E rendszerrel a gyerekek megtanulják a szóképzés lényegét, rendszerét, megtapasztalják a magyar nyelv egyik legfontosabb jellemzőjét, a gazdag és logikus szóképzési rendszerét.

Ezzel bővül a gyerekek szóincse, megértik az egyes szavak közötti alaki és jelentéstartalmi összefüggéseket, alkotóan tudják használni a szóképzés műveletét, logikai képességük fejlődik a következetes építés megértésével és gyakorlati alkalmazásával.

Mindez élvezetesen, élményszerűen történik, sok gyakorlattal, játékkal, meg is szeretik a gyerekek anyanyelvünk e területét.

2017. október 25.